

SRPSKO PRAVOSUĐE I EVROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA

Sažetak

Poverenje u pravosuđe je veoma važno za uspostavljanje vladavine prava. Ljudi u Srbiji su spremni da kažu da srpski pravosudni sistem nije nepristrasan, da je korumpiran i da je pod političkim uticajem. U tom smislu uvek je dobro pogledati odluke Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu kada se radi o odlukama srpskih sudova. Autor teksta stoga prikazuje i neke statističke podatke rada Evropskog suda za ljudska prava. Pravo pitanje tiče se toga koliko često Evropski sud prihvata predstavke, žalbe srpskih građana, odnosno koliko često sudije iz Strazbura kažu da su sudije iz srpskih sudova načinile neku grešku. Tačno je da ljudi iz Srbije često idu pred Sud u Strazburu, ali je sa druge strane tačno i to da Evropski sud za ljudska prava vrlo retko zaključuje da su srpski sudovi bili nepravedni u svojim odlukama. U manje od 250 slučajeva za period od 2006. do 2022. Evropski sud za ljudska prava je presudio na drugačiji način od načina na koji su to učinili srpski sudovi. Tako je Sud iz Strazbura dao svojevrstan legitimitet srpskim sudovima. Jovan Ćirić, sudija Ustavnog suda Srbije, govori o tome u ovom članku. On takođe prezentuje i nekoliko interesantnih odluka Suda iz Strazbura u vezi sa srpskim pravosudnim sistemom.

Ključne reči: *poverenje u pravosuđe, srpski pravosudni sistem, Evropski sud za ljudska prava, broj predstavki, broj prihvaćenih predstavki, slučajevi Evropskog suda za ljudska prava.*

Da bi pravosuđe zaista bilo objektivno i nepristrasno, mora postojati široki društveni konsenzus, tj. znatno poverenje u rad pravosuđa.¹ U Srbiji je, međutim, poverenje u rad pravosuđa znatno manje nego u nekim drugim, pre svega evropskim državama, a slično je i sa (ne)poverenjem u nekim drugim državama regiona. Istraživanje pokazuje da je percepcija korupcije u pravosuđu dosta visoka i u Srbiji i u drugim državama regiona. Tako, na primer, jedno istraživanje pokazuje da je percepcija korupcije u pravosuđu Bosne i Hercegovine 4,3, u Hrvatskoj 4,4, u Makedoniji 4,2, u Srbiji 3,9, dok je u Švajcarskoj 2,2 (u tom istraživanju, što su brojevi niži, to je korupcija, odnosno percepcija korupcije manja).²

* Doktor pravnih nauka, naučni savetnik, Sudija Ustavnog suda Srbije, Srbija.

¹ S. Vuković, „Problemi poverenja u pravosuđe”, *Sociološki pregled* 4/2007, 497.

² V. Samardžija, S. Cvrljak, D. Vuletić, “Legal Harmonization with the EU Acquis: Public Procurement as a Challenge for Croatia”, in: *3rd Network Conference Adaptation and Implementation of the EU-Acquis: as Exchange of Experiences* (ed. Jovan Ćirić), Institute of Comparative Law, Belgrade 2009, 112.

Sve u svemu, poverenje u pravosuđe u Srbiji je znatno manje nego u Švajcarskoj, što u osnovi ipak ne čudi. Ima, međutim, onih istraživača korupcije koji kažu da korupciju u većoj meri vide, percipiraju neuspešni, gubitnici u tranziciji, te da to determiniše njihov stav prema korupciji, jer je oni jednostavno svuda vide, a vide je kao osnovni razlog za sopstveni neuspeh, a ne to što nisu završili odgovarajuće škole, ili nisu dovoljno vredni.³ Moglo bi se reći da postoje vrlo velike političke i medijske manipulacije sa korupcijom, što naročito dolazi do izražaja u predizbornim vremenima. Siromašni i neuspešni građani populističkom retorikom određenih političkih faktora bivaju zavedeni olakim obećanjima da će korupcija biti umnogome smanjena kada „mi dođemo na vlast”.⁴ Korupcija, dakle, ipak ne postoji u tolikoj meri, kao što to građani misle, i naročito nije prisutna u tolikoj meri kada je reč o pravosuđu; jer ako podmitite jednog sudiju na jednom nivou, to ne garantuje da ćete uspeti u svom slučaju. Uvek, naime, postoji drugi sudija na drugom, višem nivou, i ne možete baš sve podmititi, to bi bilo vrlo skupo. Ipak, kad god izgube neki spor, neki slučaj na sudu, ljudi veruju da je to zato što su sudije od strane druge strane bile korumpirane, ili zato što je druga strana pronašla političku ili neku drugu „vezu”. Uostalom, niko na sud ne bi ni išao da ne veruje da je u pravu, a kada mu sud na kraju kaže da ipak nije u pravu, onda su mu svi krivi, svi su korumpirani, svi su pod političkim uticajima, svi su neobjektivni i pristrasni. Zbog toga bi bilo veoma važno da se čitava stvar na neki način objektivizuje kroz optiku nekog ko je sasvim nepristrasan, a taj nepristrasni i objektivni mogao bi da bude Evropski sud za ljudska prava iz Strazbura. Ako bi, na primer, Sud u Strazburu često i u znatnoj meri presuđivao na suprotan način od onog načina na koji presuđuju srpski sudovi, to bi bio vrlo signifikantan pokazatelj da sa srpskim pravosuđem nešto nije u redu.

Svaki građanin Srbije koji je nezadovoljan odlukom nekog srpskog suda ima pravo i mogućnost da se, kada iscrpi sva pravna sredstva, uključujući i („domaću”) ustavnu žalbu, žali Sudu u Strazburu i tamo „potraži pravdu”. Mnogi građani Srbije to i čine, a pravo je pitanje da li i koliko često Evropski sud za ljudska prava presuđuje u njihovu korist, a protiv Srbije i odluka srpskih sudova. Ukoliko je taj broj u apsolutnom i relativnom smislu veliki, onda se nameće zaključak da srpsko pravosuđe ne radi svoj posao na dobar i zadovoljavajući način, da nije dovoljno objektivno i nepristrasno. I obrnuto, naravno – ukoliko broj onih koji su „uspeli” u Strazburu nije tako veliki, onda se o srpskom pravosuđu ne bi moglo govoriti u negativnom tonu.

Zato se čini korisnim, makar samo uzgred, analizirati statističke podatke koji govore o Srbiji pred Evropskim sudom za ljudska prava. Nakon što je Srbija pristupila Konvenciji i Savetu Evrope 2003. godine, 2006. godine doneta je prva presuda protiv Srbije. Sledećih godina statistika je izgledala ovako: 2007 – 13, 2008 – 9, 2009 – 16, 2010 – 9, 2011 – 12, 2012 – 12, 2013 – 24, 2014 – 18, 2015

³ M. Vasočić, „Predstave o korupciji 2001–2006: efekat politizacije”, *Sociološki pregled* 2/2007, 221–250.

⁴ J. Ćirić et al., *Korupcija – problemi i prevazilaženje problema*, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije”, Beograd 2010, 32.

– 17, 2016 – 21, 2017 – 26, 2018 – 13, 2019 – 23, 2020 – 5 i 2021 – 11 presuda. Ukupno su, do 18. novembra 2022, protiv Srbije donete 242 odluke (presude)⁵ a u najvećem broju slučajeva radilo se o kršenju prava na imovinu.⁶ U 64 predmeta radilo se o neizvršenju sudskih odluka, a u 42 slučaja o dužini postupka, odnosno o povredi prava na suđenje u razumnom roku. U po jednom slučaju radilo se o povredi prava na slobodne izbore i prava da se ne bude suđen dva puta *ne bis in idem*, dok se u dva slučaja radilo o povredi načela zabrane diskriminacije.

Na dan 31. decembra 2018. pred Evropskim sudom za ljudska prava bilo je ukupno 56.350 nerešenih predstavki podnetih od strane građana iz čitave Evrope. Od toga je 1.800, odnosno 3,2 odsto bilo iz Srbije. Po broju predstavki ispred Srbije su se nalazile Rusija, Rumunija, Ukrajina, Turska, Italija, Azerbejdžan, Jermenija i Gruzija.⁷ Računajući i 2022. godinu, broj predstavki protiv Srbije se smanjio na 2,6 odsto od ukupnog broja.

Brojevi sami za sebe ne moraju govoriti mnogo o suštini eventualnih problema u radu i funkcionisanju srpskog pravosuđa, ali ovi statistički podaci o broju podnetih predstavki građana Srbije Sudu u Strazburu, kao i broj predmeta u kojima je Sud doneo odluku da su aplikantima iz Srbije zaista prekršena neka ljudska prava, ukazuje ipak na dve stvari. Prvo, građani Srbije su relativno često skloni tome da posežu za „traženjem pravde” u Strazburu, što je posledica ili mentaliteta⁸ ili olakih obećanja advokata, ili pak vere da će Sud u Strazburu putem nekog „čarobnog štapića” razrešiti stvar u njihovu korist. Ponekad je to bila vera odnosno nada da će se u Strazburu zaraditi neke velike pare, odnosno da će im ESLJP dosuditi veliku odštetu. Verovatno da većina građana veruje da će im Sud u Strazburu dosuditi onoliko koliko dosuđuju sudovi u Francuskoj ili Nemačkoj. Verovatno je to razlog zbog čega i aplikanti iz drugih, siromašnijih istočnoevropskih država tako često podnose predstavke Evropskom sudu za ljudska prava. Kada se uvere da ESLJP ipak ne dodeljuje baš toliko mnogo da se na tome može dobro zaraditi, verovatno je da će se i broj predstavki pred Sudom u Strazburu smanjiti.

S druge strane, sam broj usvojenih predstavki, a to je manje od 200, to jest manje od 250 od 2006. do 2022. godine, govori o tome da u suštini problem kršenja ljudskih prava u Srbiji, te lošeg rada pravosuđa, i nije baš tako veliki i tako gorući kako bi se moglo zaključiti ukoliko se čitaju neki senzacionalistički i ispolitizirani medijski natpisi. U dotičnom periodu sudovi u Srbiji su odlučivali u nekoliko stotina hiljada predmeta, te se broj usvojenih predstavki protiv srpskog

⁵ Podaci su uzeti iz službe sudske prakse Ustavnog suda.

⁶ Tu se, u stvari, u najvećem broju slučajeva radilo o onim radnicima društvenih preduzeća koji nisu naplatili svoje plate, svoja potraživanja od društvenih preduzeća u kojima su radili, od društvenih preduzeća koja su otišla u stečaj, pa se onda država prema stavu Suda u Strazburu, pojavljuje kao neko ko je dužan da namiri ta potraživanja.

⁷ J. Ćirić, „Evropski sud za ljudska prava i globalizacija”, u: *Državni poredak – suverenitet u vremenu globalizacija* (ur. Aleksandar Kostić), SANU, Beograd 2019, 308–327.

⁸ Ne možemo a da se ne prisetimo da je nekada u građanstvu egzistirala uzrečica: „Žaliću se do Maršalata!” Možda je i ovaj sadašnji, relativno veliki broj predstavki građana Srbije pred Sudom u Strazburu, kao i relativno veliki broj podnetih ustavnih žalbi, jedan relikat tog nekadašnjeg vremena.

pravosuđa može tretirati kao neka vrsta statističke greške. Dakle, uprkos olako iznetim konstatacijama u kojima je sudstvo u Srbiji proglašavano nekompetentnim, korumpiranim i ispolitiziranim, analiza rada srpskih sudova, koju je faktički sprovodio Sud u Strazburu, pokazuje nešto sasvim suprotno. Evropski sud za ljudska prava dao je svojevrstan legitimitet srpskom pravosuđu.⁹

Jedan predmet, ustavna inicijativa koja se u dva navrata našla pred Ustavnim sudom Srbije u tom smislu zaslužuje opasku. Reč je o penzijama, odnosno o Zakonu o privremenom smanjenju (ograničenju) penzija.¹⁰ Ustavni sud je čak u dva navrata doneo odluku da takav zakon nije neustavan, ali su se pojedinci i pored toga žalili na presude redovnih sudova. Žalbe su im od strane redovnih sudova bile odbacivane, a kasnije su im isto tako bile odbacivane i ustavne žalbe. Nije poznato da je do sada ijedan penzioner podneo predstavku Sudu u Strazburu, niti da je Sud u Strazburu u bilo kom slučaju presudio u korist srpskih penzionera. Svojevrsno „ćutanje” Suda u Strazburu daje legitimitet i zakonu i samoj odluci Ustavnog suda, iako je tim povodom u srpskoj javnosti bilo dosta burnih, političkih reakcija, pa čak i demonstracija različitih grupa penzionera. Izostanak reakcije iz Strazbura potvrđuje našu tezu da su pojedinačne reakcije srpske javnosti na opšte stanje u srpskom pravosuđu ipak neutemeljene.

Naravno, osim opštih, statističkih podataka čini se neophodnim uzeti u obzir i pojedinačne slučajeve o kojima je raspravljao Sud u Strazburu kako bismo sagledali gde je, kako i (eventualno) koliko, po oceni Evropskog suda za ljudska prava, grešilo srpsko pravosuđe.

Analizirajući odluke Suda u Strazburu i odluke srpskog pravosuđa, jedna od posebno važnih koje treba imati u vidu, jeste i odluka Evropskog suda za ljudska prava od 15. januara 2008. u slučaju Remke Kačapor i drugih iz Novog Pazara, zaposlenih u društvenom preduzeću koje je otišlo u stečaj, pa zbog toga nisu mogli da naplate svoja potraživanja, tj. plate.¹¹ U toj odluci, Sud konstatuje da je dužnik trenutno u vlasništvu holding kompanije čiji pretežni deo čini društveni kapital. Sud smatra da dužnik (preduzeće u društvenoj svojini) ne uživa dovoljno institucionalne i radne samostalnosti u odnosu na državu da bi država bila oslobođena svojih obaveza na osnovu Konvencije o ljudskim pravima. Sud u toj odluci, ali i u čitavom nizu drugih odluka, kaže da je država odgovorna za dugove preduzeća sa većinskim društvenim kapitalom. U slučaju *Marinković protiv Srbije*¹² Sud konstatuje da nedostatak sopstvenih sredstava ili nemaštinu dužnika (društvenog preduzeća) država ne može da navodi kao opravdanje za neizvršenje

⁹ J. Ćirić, 2019, 308–327.

¹⁰ Zakon o privremenom uređivanju načina isplate penzija, *Službeni glasnik RS*, br. 116/2014 i 99/2016.

¹¹ Predmet *R. Kačapor i druge podnositeljke predstavki protiv Srbije* (predstavke br. 2269/06, 3041/06, 3042/06, 3043/06, 3045/06 i 3046/06), www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/extref/fadd2bc-08ef-daac-e468-6da01cbb15ff&actid=14697®actid=&doctype=supa&latest=false.

¹² *Marinković protiv Srbije* (predstavka br. 5353/11), <https://www.vk.sud.rs/sites/default/files/attachments/%D0%9C%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%9B%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2%20%D0%A1%D1%80%D0%B1%D0%B8%D1%98%D0%B5%20%285353-11%29.pdf>.

tih odluka. Faktički, Sud u Strazburu ne priznaje društvenu svojinu kao takvu i tretira je kao državnu.¹³ Takvih presuda Evropskog suda za ljudska prava protiv Srbije u situaciji stečaja društvenih preduzeća, kada radnici nisu mogli da naplate svoja potraživanja u vidu plate i drugih prinadležnosti, ima još dosta, i to je uticalo da i srpski sudovi, uključujući tu i Ustavni sud, počnu da presuđuju u korist radnika, tj. da je država odgovorna za dugovanja društvenih preduzeća. Danas se, međutim, broj takvih preduzeća smanjio, tj. nema više ni društvenih preduzeća (društvene svojine) generalno, ni društvenih preduzeća u stečaju, tako da nema više ni takvih sporova, ni pred domaćim sudovima, ni pred Sudom u Strazburu.

Nakon društvenih preduzeća u stečaju, na red su došli slučajevi suđenja u razumnom roku. Jedan takav predmet zaslužuje našu pažnju. To je predmet *Dorić protiv Srbije*.¹⁴ Radi se o jednom činovniku sa opštine Voždovac koji je dobio otkaz ugovora o radu. Postupak u vezi sa tim trajao je po raznim sudovima čitavih 20 godina,¹⁵ pa je na kraju slučaj dospao i do Strazbura. ESLJP je utvrdio da slučaj nije bio tako težak da bi postupak toliko dugo trajao, te da je postupak prekoračio sve granice „razumnog roka”. Doriću je zbog svega toga Sud u Strazburu dosudio, odnosno Srbiju obavezao da plati 3.500 evra.¹⁶

U drugom slučaju radi se o izvesnom Grujoviću, koji je bio uhapšen i stavljen u pritvor u Austriji na osnovu međunarodne poternice, pa zatim izručen Srbiji. Bilo mu je suđeno zbog saučesništva u teškom ubistvu i drugih krivičnih dela. Na kraju je osuđen na 20 godina zatvora, ali je sam postupak u kojem je stalno bio u pritvoru trajao osam godina. Održano je 41 ročište, od kojih je 19 bilo odlagano, a šest puta je, zbog promene sastava suda i predsedavajućeg, postupak počinjao ispočetka. Ustavni sud u Srbiji je odbio njegovu žalbu zaključivši da je predmet bio složen i da je imao čak hiljadu strana, uz obimnu foto-dokumentaciju. Međutim, ESLJP je smatrao da optuženo lice ne treba da ostane predugo u stanju neizvesnosti, a onaj ko se nalazi u pritvoru, nalazi se u stanju neizvesnosti, te je dotičnom bilo povređeno pravo na suđenje u razumnom roku. Grujoviću je na kraju dosuđena odšteta u iznosu od 4.500 evra, plus 1.500 evra po osnovu troškova postupka pred Sudom u Strazburu.¹⁷

Jedan drugi predmet, koji istina još nije dospao do Suda u Strazburu jer je nedavno okončan pred Ustavnim sudom u Srbiji, takođe je na svoj način zanimljiv i paradigmatičan i govori ne tako malo o srpskom pravosuđu. Ustavni sud je dotičnom dosudio odgovarajuću odštetu zbog kršenja prava na suđenje u

¹³ J. Ćirić, 2019, 308–327.

¹⁴ *Dorić protiv Srbije* (prestavke broj 33029/05), <https://www.vk.sud.rs/sites/default/files/attachments/%D0%94%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%9B%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2%20%D0%A1%D1%80%D0%B1%D0%B8%D1%98%D0%B5%20%2833029-05%29.pdf>.

¹⁵ Zvuči drastično, ali pisac ovih redova se tokom rada u Ustavnom sudu susretao sa nemalim brojem slučajeva koji su trajali neverovatno dugo. U tom smislu se ponekad čovek može zapitati da li je tu posredi i neka vrsta svojevrsnog inata u našem mentalitetu i beskrajnog parničenja, no ovde, u ovom konkretnom slučaju, ne radi se o tome, jer je reč o radnom sporu, o tome da je neko ostao bez posla. U svakom slučaju ovaj primer nam pokazuje da se ponekad zaista radi o velikom javašluku u radu pravosuđa, ali i drugih državnih organa.

¹⁶ M. Sladojević, *Srbija i Evropski sud za ljudska prava*, Službeni glasnik, Beograd 2017, 125.

¹⁷ *Ibid.*, 125–126.

razumnom roku, ali sam predmet zaista govori dosta toga o problemima u srpskom pravosuđu.

Avgusta¹⁸ 1997. bilo je doneto rešenje o sprovođenju istrage, a februara 1998. podignuta je optužnica protiv jednog lica zbog krivičnog dela razbojničke krađe. Stvari dalje teku tako što je 2002. bilo zakazano deset pretresa, a nijedan nije održan, 2003. godine zakazana su četiri pretresa, a nijedan nije održan, 2005. takođe od sedam zakazanih, nijedan nije održan, ali su 2006. bila održana oba zakazana pretresa, dok su 2007. od devet zakazanih, održana samo dva pretresa. Godine 2010. nije zakazan niti jedan pretres, dok je 2011. bilo zakazano dva pretresa, a jedan je bio održan. Od devet zakazanih pretresa 2012. godine održan je samo jedan, dok je 2013. od tri zakazana održan jedan pretres. Od pet zakazanih održan je jedan pretres 2014. godine, a 2015. nije zakazan nijedan pretres. Na kraju su 2016. zakazana četiri pretresa i jedan je održan.

Od trenutka kada je delo učinjeno, tj. kada je doneto rešenje o sprovođenju istrage, do trenutka kada je presuda postala pravosnažna, proteklo je skoro 20 godina. Ovde se postavlja pitanje: ima li smisla i svrhe nekoga ko je nešto učinio kada je imao 30 godina, poslati na izdržavanje kazne u njegovim pedesetim godinama? Može li se tu govoriti o svrsi kažnjavanja i o resocijalizaciji? Neko je nešto uradio onda kada još nije bio ni oženjen, a odlazi na izdržavanje kazne onda kada je već dobio unuka. Ovaj neverovatan slučaj, sam po sebi dosta govori o čitavom pravosudnom sistemu, te iako se radi o izuzetku, koji možda potvrđuje pravilo da sistem ipak uspešno funkcioniše, taj slučaj zasluđuje da se na njega skrene posebna pažnja. U stvari, ponekad se čitav sistem bolje sagledava iz pojedinačnih slučajeva kao što je ovaj, nego iz statističkih pokazatelja. Može se reći da kombinacija statistike i pojedinačnih slučajeva daje sasvim realnu sliku stanja u jednom pravosudnom sistemu. Statistički gledano, srpski pravosudni sistem se ne bi mogao okvalifikovati u negativnom svetlu, ali pojedini slučajevi, kao što je ovaj, daju za pravo onima koji imaju primedbe na račun srpskog pravosuđa.

U predmetu *Dimitrijević i Jakovljević protiv Srbije*,¹⁹ Opštinski sud u Nišu je razveo brak, dodelio starateljstvo majci i naložio ocu da plaća mesečnu alimentaciju. Okružni sud je ukinuo tu presudu u delu koji se odnosi na traženo izdržavanje i naložio ponovno suđenje. Opštinski sud je zatim delimično presudio u korist podnositeljke predstavke, a Okružni sud je zatim to potvrdio. Podnositeljke su se zatim žalile Evropskom sudu za ljudska prava zbog prekomerne dužine trajanja postupka, pa je ESLJP presudio u njihovu korist, gde je istakao i to da se u predmetima u vezi sa decom zahteva posebna marljivost i brzina. Odšteta koja je majci i maloletnoj ćerki dosuđena iznosila 1.300 evra, plus troškovi sudskog postupka.²⁰

Jedna od poslednjih odluka (presuda) Evropskog suda za ljudska prava protiv Srbije takođe zasluđuje da bude pomenuta. Reč je presudi *Negovanović*

¹⁸ Radi se o predmetu pred Ustavnim sudom UŽ 5589/2017.

¹⁹ *Dimitrijević i Jakovljević protiv Srbije* (br. 34922/07).

²⁰ M. Sladojević, 124–125.

protiv Srbije,²¹ koja je doneta 25. 1. 2022. Radi se o slepim šahistima, osvajačima medalja na međunarodnim takmičenjima. Oni su se žalili zbog toga što im odlukom Vlade, tj. resornog ministarstva, nije bilo priznato pravo na odgovarajuću novčanu podršku, apanažu od strane države, te je time narušena zabrana diskriminacije po osnovu invaliditeta. Ako je država već usvojila, tj. ustanovila odgovarajuće nagrade, stimulanse, apanaže za osvajače sportskih medalja, šampione, ESLJP je smatrao da se to mora odnositi i na slepe šahiste. Na primedbu Vlade Srbije da bi to moglo ugroziti budžet, ESLJP je odgovorio da oko 400 osoba, različitih šampiona, osvajača medalja prima mesečne nadoknade, apanaže, te da još četiri slepa šahista ne predstavljaju posebno budžetsko opterećenje, ali da to što se dogodilo predstavlja diskriminaciju prema ovoj kategoriji lica. Odluka je doneta sa pet prema dva.

U predmetu *Bodrožić i Vulin protiv Srbije*²², Sud u Strazburu je, uvažavajući predstavku ove dvojice građana Srbije izrekao da „pribegavanje krivičnom gonjenju novinara za iznete uvrede koje pokreću pitanja od javnog značaja treba smatrati srazmernim samo u veoma izuzetnim okolnostima. Smatrati drugačije bi novinare zaplašilo u njihovom doprinosu javnoj raspravi o pitanjima koja utiču na život zajednice i uopštenije ugrozilo štampu u vršenju njene važne uloge 'javnog čuvara'". Ovakav stav Evropskog suda za ljudska prava ima nesumnjivo višeznačan karakter, ne samo u pravnom već i u širem društvenopolitičkom smislu, te ga u svakom slučaju treba posebno imati u vidu.

U jednom drugom slučaju, čiji je podnosilac takođe bio Bodrožić – *Bodrožić protiv Srbije* broj 32550/05, ESLJP je zauzeo sličan stav: „Iako štampa ne sme da prekorači određene granice, posebno u vezi sa ugledom i pravima drugih, njena dužnost je uprkos tome da saopštava na način dosledan njenim obavezama i odgovornostima, a što pokriva i određeni stepen preterivanja ili čak provokacije”. (Pozivaju se na slučaj *Dalban protiv Rumunije*, br. 28114/95) Bodrožić je izvesnog J. P.-a u listu u kojem je radio kao novinar, nazvao „fašistom” i „idiotom”. J. P. je pokrenuo krivični postupak protiv njega, a Bodrožić je na sudu u Srbiji odbio poravnanje, izjavivši da ne želi da se poravnava sa „članom fašističkog pokreta”, pa ga je J. P. zbog toga tužio. Sud je Bodrožića osudio na 15.000 dinara krivične novčane kazne, plus 20.000 sudskih troškova. Posle toga je J. P. pokrenuo parnični građanski postupak i u tom postupku dobio odštetu za pretrpljeni duševni bol u iznosu od 500 evra. Bodrožić međutim nije pred Sudom u Strazburu osporavao taj parnični postupak, nego samo krivični postupak u kojem je oglašen krivim. Tražio je da mu Sud dodeli obeštećenje, odnosno da naloži Republici Srbiji da Bodrožiću plati obeštećenje u iznosu od 10.000 evra. Sud mu je dosudio obeštećenje od 500 evra.²³

Imajući u vidu ovakav stav Suda u Strazburu, sudija Jovan Ćirić, pisac ovih redova napisao je jedno svoje izdvojeno mišljenje koje je ostalo u manjini,²⁴ a koje

²¹ *Negovanović i drugi protiv Srbije* (29907–16).

²² Predstavka br. 38435/05.

²³ [https://www.vk.sud.rs/sites/default/files/attachments/Bodro%C5%BEi%C4%87%20protiv%20Srbije%20\(32550-05\)_0.pdf](https://www.vk.sud.rs/sites/default/files/attachments/Bodro%C5%BEi%C4%87%20protiv%20Srbije%20(32550-05)_0.pdf)

²⁴ Izdvojeno mišljenje u predmetu Už-1825/2017.

je po mnogo čemu slično slučaju *Bodrožić*. Konkretno, radilo se o dolasku delegacije opštine Novi Pazar u posetu opštini Leskovac. Aktivista jedne leskovačke nevladine organizacije tada je bio izjavio za jednog od domaćina, lokalnog leskovačkog političara, da je „bašibozuk” i deo ranije mračne političke prošlosti. Po prijavi dotičnog leskovačkog političara, aktivista nevladine organizacije je krivično suđen i osuđen na kaznu od 20.000 dinara. Tu kaznu su potvrdile sve sudske instance u Srbiji, pa je u vidu ustavne žalbe, koju je podneo pomenuti aktivista nevladinog sektora, ovaj slučaj dospao i do Ustavnog suda. Sticaj okolnosti je hteo da tog dana, kada smo raspravljali o ovom slučaju, imejlom dobijem internet link sa izjavom jednog tzv. „eksperta” u kojem tvrdi kako smo mi sudije Ustavnog suda ljudi bez ikakvog ličnog i profesionalnog digniteta i značaja. Iako sam potpuno svestan intelektualnih i moralnih kapaciteta dotičnog eksperta, moram priznati da me je sve to pomalo žacnulo. Međutim, samo na trenutak, jer sam odmah pomislio: „Ko mi je kriv, sam sam dospao u žižu interesovanja javnosti, sam sam pristao na to da budem sudija Ustavnog suda, a biti sudija Ustavnog suda jeste samo po sebi privilegija, te prema tome, makar samo zbog toga moram malo i da pretrpim.” S tim u glavi, otišao sam na sednicu na kojoj je trebalo odlučivati da li je lokalni leskovački političar morao da pretrpi malo više kritike/uvrede od lokalnog aktiviste iz nevladinog sektora.

Slučaj je takođe hteo i to da je dan nakon što je Ustavni sud odbacio ustavnu žalbu iz predmeta broj 1825/2017, premijerka Republike Srbije Ana Brnabić imala sastanak, video-konferenciju sa predsednicom Evropske komisije Ursulom Fon der Lajen. Sudeći prema medijskim izveštajima, i RTS-a i „Slobodne Evrope”, tema njihovog razgovora bile su s jedne strane pitanja nedostatka medijskih sloboda u Srbiji, a sa druge pitanja vladavine prave u Srbiji. Ne mislim da su primedbe koje evropski zvaničnici upućuju Srbiji povodom medijskih nesloboda baš mnogo osnovane i opravdane, ali je ipak jasno da bi premijerki Brnabić potpuno odgovaralo da je u tom razgovoru mogla da pomene i slučaj o kojem je reč u ovoj ustavnoj žalbi, gde je lokalni političar iz jedne uže provincijske sredine pokrenuo krivični postupak protiv aktiviste iz nevladinog sektora zato što ga je, po njegovom mišljenju i osećanju, ovaj uvredio, a da je sud ipak stao na stranu aktiviste, a protiv lokalnog političara. Da su sudovi u Srbiji, uključujući tu i Ustavni sud, stali na stranu aktiviste iz nevladinog sektora i njegovog prava na slobodu govora, to bi bila situacija sa kojom bi se Srbija mogla pohvaliti pred svetom u smislu doslednog poštovanja slobode govora, tj. mogla bi se pohvaliti da političari u Srbiji nisu „nedodirljivi” i izuzeti od kritike. Time bi se mogle odbaciti primedbe koje se upućuju Srbiji na račun nedovoljne slobode govora (medija). To bi u dobroj meri uticalo na popravljanje imidža Srbije u svetu, imidža koji je, uistinu nezasluženo, narušen u proteklom decenijama, ali o kojem svi moramo da vodimo računa. Za imidž Srbije nije dovoljan samo jedan Novak Đoković, već je, između ostalog, dobro da se svetu pokaže kako političari, ni oni na lokalnom, a naravno ni oni na nacionalnom nivou, nisu zaštićeni od kritike društvene javnosti, a pogotovu nisu zaštićeni krivičnopravnim normama. Ovako kako sada stvari stoje, čak i

dobronamerni posmatrač iz inostranstva jednostavno može zaključiti da u Srbiji možete doći pod udar krivičnog zakona ako kritikujete i sasvim minorne lokalne političare. Da li je to dobro za imidž Srbije u svetu?

Problem ovakvih kritika, bez obzira na to da li su izrečene od strane novinara, aktivista iz nevladinog sektora ili drugih političara, jeste pitanje do koje se mere može ići u kritici, odnosno da li se i u kojoj meri mogu upotrebljavati, oštre, grube reči. Stav Evropskog suda za ljudska prava je ovde vrlo decidan: političari, javni funkcioneri moraju trpeti „malo više” od drugih ljudi. Mogućnost da se javnim funkcionerima upute oštre kritičke reči jedan je od važnih preduslova slobode i demokratije. S druge strane, svi smo mi svedoci toga da se u našem političkom, pa i uopšte javnom govoru, naročito u poslednje vreme, upotrebljavaju veoma oštre reči koje su najčešće neprimerene, na granici prostakluka i uvreda, pa to s pravom izaziva moralnu osudu najšire javnosti, ali koja je alternativa tome? Da li uvesti spisak zabranjenih reči i zabranjenih izraza, te na kraju uvesti jezičku policiju i samu zabranu govora i slobode govora? Znači li to da treba utvrditi spisak zabranjenih reči koje se ne smeju upotrebljavati u javnom političkom diskursu? Znači li to da treba uvesti i spisak zabranjenih telesnih pokreta upućenih političarima? Jedna Turkinja je u Turskoj svojevremeno bila osuđena na skoro godinu dana zatvora zato što je prema autobusu u kojem se nalazio predsednik Erdogan uputila nepristojan pokret rukom. Treba li i Srbija da sledi taj turski primer i kako sve to sprovesti u Srbiji u čijem jeziku psovke predstavljaju nešto gotovo sasvim normalno, uobičajeno? Ako je jezička policija alternativa postojećim uvredama, nepristojnostima i vulgarnostima u javnom diskursu, onda je to nešto što je svakako gore i nepovoljnije od slobode da se kaže ono što se zaista misli i da se na taj način obezbedi demokratski dijalog, demokratija koja katkada ima svoju cenu, pa i cenu u vidu neprimerenih reči i prostakluka. Moramo biti svesni toga da sloboda govora mora obuhvatati i „jak govor”, govor koji političari, javni funkcioneri, hteli – ne hteli, moraju trpeti, kako to na ovaj ili onaj način kaže Sud u Strazburu.

Stoga mi ovde želimo da kažemo i sledeće – ako i kada u političkom diskursu ne postoje „jake”, „vruće”, već samo „slabe”, „mlake” reči, ako ne postoji zapaljiv i polemičan govor, onda je taj i takav „mlaki” govor u osnovi prazan, licemeran, nezanimljiv, jedno papagajsko ponavljanje praznih fraza. Tu se zapravo diskutanti u svemu slažu i nema nikakve polemike, a sve to *de facto* vodi ukidanju višestranačja. U jednopartijskim, komunističkim vremenima, nije bilo nikakvog neslaganja, protivurečja, polemike, ni jakih, zapaljivih, uvredljivih reči, sve je delovalo fino, uglađeno i idilično. Postavlja se, međutim, pitanje: da li je odsustvo disonantnih tonova i uvredljivih reči na granici govora mržnje ideal kome treba težiti? Onda nam zapravo nije ni bilo potrebno da menjamo komunistički sistem i uvodimo višestranačje. Pitanje je samo šta je vrednije: kulturnan, uljudan govor ili slobodno izražavanje i demokratsko višestranačje? Nakon svih iskustava, možda bi se danas neko opredelio za kulturnan, uljudan govor i učitivo međusobno ophođenje u kojem neće biti vređanja. Ipak, ne verujemo da bi se neko opredelio protiv slobode govora i višestranačke demokratije, a u korist

komunističkog jednopartizma. U tom smislu trebalo bi ovde citirati stav sudije američkog Vrhovnog suda iz jednog predmeta: „Funkcija slobode govora u našem sistemu jeste da izazove diskusije i da dovede do rasprave i neslaganja, a ne do unisonog slaganja po svim pitanjima. Ta sloboda govora možda ponajbolje služi svojoj svrsi kada izaziva i dovodi do neslaganja, pa i svađa.” Malo dalje, isti sudija kaže: „Ono što nas Amerikance razlikuje od drugih, jeste to što po cenu nezadovoljstva slušalaca mi govornicima dajemo pravo da izraze nezadovoljstvo postojećim stanjem stvari u društvu. Osnovna razlika između komunista i slobodnog sveta jeste upravo u tome.”

Ili, da ponovimo odavno prihvaćen stav Suda iz Strazbura: političari i javne ličnosti, uvek su dužni da trpe malo više, malo više nego drugi ljudi. To se odnosi na običnu kritiku, ali i na kritiku koja pređe određenu granicu i postane uvreda. Ljudi, naravno, nisu dužni da trpe uvredljive reči, ali javne političke ličnosti, samim tim što su se slobodno i svojevoljno opredelile za to da budu javne političke ličnosti, kao i zato što na osnovu toga uživaju odgovarajuće privilegije, moraju trpeti malo više, pa i uvrede. Ako toga ne bi bilo, to bi direktno vodilo ukidanju slobode govora i rasprava i uspostavljanju unisonog slaganja u svemu. To bi u svakom pogledu, čak i u ekonomskom, bilo društveno kontraproduktivno, jer više ne bi imao ko odnosno ne bi smeo niko da kritikuje pojedine poteze Vlade i pojedine Vladine zvaničnike.

Na drugoj strani od slobode uvek se nalazi nesloboda koja se može pravdati na različite načine, pa i borbom protiv nekulture i prostakluka. Međutim, osim toga, na suprotnoj strani od slobode nalazi se i strah. U konkretnom slučaju radi se o strahu od krivičnog progona, strahu da će vas država kazniti ako pre- više otvoreno, slobodno, „jako” kritikujete neke javne ličnosti, tj. političare.

Pesnik Branko V. Radičević je svojevremeno u svojoj knjizi o spomenicima krajputašima zabeležio i sledeći epitaf: „Opsovah Boga navrh brda niko ne ču, opsovah kralja u potoku, svi čuše!” Nije dakle pametno psovati, a to će reći kritikovati (jer u srpskom jeziku psotka je gotovo jednaka kritici) političare, vlast. Treba biti oprezan sa slobodom govora ili, kako to kaže Ivo Andrić: „U ćutanju je sigurnost.” To kao da je je stalni pratilac srpske istorije – „držati jezik za zubima”. Zbog čega je to loše po društvo u celini? Loše je ne samo zato što onemogućava slobodu kao takvu već prevashodno zbog toga što ograničava društvenu kritiku. Novinari, nevladini aktivisti i bilo koji drugi političari i pojedinci, u strahu da ne budu krivično suđeni, ćutaće i pretvaraće se da je sve u redu. Niko više neće ukazivati ni na korupciju, ni na bilo koje druge greške i zloupotrebe vlasti i političara uopšte, uprkos odredbama o uzbunjivačima i svim drugim odredbama koje su tesno povezane sa slobodom i demokratijom. To onda na kraju može značiti da onaj ko je na vlasti može da čini šta mu je volja, a da mu niko ne može bilo šta prigovoriti niti ga kritikovati. Slučaj „čuvenog” Milutina Jeličića Jutke upravo to potvrđuje. U njegovoj lokalnoj sredini dugi niz godina niko nije smeo ništa da mu prigovori, niti da ga na bilo koji način kritikuje, da bi na kraju „pao”, tj. završio u

zatvoru zbog jedne, verovatno sasvim bagatelne stvari. Da li je „pametno” čekati da nekog lokalnog kabadahiju neka žena optuži za seksualno uznemiravanje, pa da tek tada dobije kaznu i za to, kao i za sve drugo, ili je bolje sve to sprečiti pravovremenom kritikom, pa makar ta kritika bila preterana, prejaka i uvredljiva?

Lično verujem da je dotični aktivista u konkretnom slučaju verovatno preterao, tj. da je govorio i ponašao se na sasvim neuljudan i neprimeren način, no ovde se uopšte ne radi o faktičkom pitanju, o utvrđivanju faktičkog stanja stvari da li je nešto uvredljivo ili nije, već o jednom čisto principijelnom pitanju: sme li se kritikovati jedan političar, javna ličnost? Moje mišljenje je da sme, odnosno da političar, javna ličnost mora trpeti kritike, pa i uvrede. Moje mišljenje je da je Volter bio potpuno u pravu kada je govorio: „Dragi gospodine ja se sa vama uopšte ne slažem i gnušam se vaših reči, ali ću uvek dosledno braniti vaše pravo da slobodno govorite.” Vreme je pokazalo da je takav način rezonovanja bio daleko ispravniji i pametniji nego Robespjerov stav da „nema slobode za neprijatelje slobode”, nakon čega je upravo Robespjer završio na giljotini. Zbog toga sam u konkretnom slučaju izdvojio svoje mišljenje, odnosno smatrao sam da lokalni aktivista, bez obzira na sve, ima pravo na grubu, uvredljivu kritiku na račun lokalnog političara. To je u korist čitavog društva, a ne samo lokalnog aktiviste (novinara). Druga dva razloga zbog kojih sam izdvojio svoje mišljenje u ovom predmetu jesu taj što bi nekažnjavanje lokalnog aktiviste (novinara) bilo u korist Srbije i njenog imidža pred svetom, kao i taj što bi nekažnjavnje moglo da upozori različite „jutke” i druge lokalne moćnike da na svaki način povedu računa o svom ponašanju.

Slučaj koji je uzburkao srpsku javnost bio je slučaj „nestalih beba”. Ti slučajevi su u nekoliko navrata dospevali i do Suda u Strazburu, a ovde analiziramo prvi koji je Sud presudio 2013. godine. Radi se o slučaju Zorice Jovanović iz Ćuprije – predstavka broj 21794/08. Gospođa Jovanović je rodila sina 28. oktobra 1983. godine. Tri dana kasnije, kada je trebalo da dete i ona izađu iz bolnice, obaveštena je da joj je sin umro. Pokušala je da pristupi porodilištu gde je njen sin proveo noć, ali su je dvojica dežurnih sprečili. Bebino telo nikada nije predato gospođi Jovanović niti njenoj porodici. Nikada nije dobila izveštaj o autopsiji, niti je bila obaveštena kada i gde je beba navodno sahranjena. Bolnica ju je samo obavestila da je njen sin umro 31. oktobra 1983. i da nije bilo indikacija o uzroku smrti. U novembru 2002. godine. opštinske vlasti obavestile su gospođu Jovanović da je u njihovom registru registrovano rođenje, ali ne i smrt njenog sina. Ovo je ponovo potvrđeno u septembru 2007. Krivična prijava koju je suprug gospođe Jovanović podneo protiv bolničkog osoblja, odbačena je u oktobru 2003, sa navodom da „postoji dokaz da je njen sin umro 31. oktobra 1983”. Izveštaji ombudsmana i skupštinskog Anketnog odbora utvrdili su ozbiljne propuste u zakonima koji su se primenjivali osamdesetih godina, kao i u procedurama i zakonskim propisima u pogledu toga šta se događa kada novorođenče umre u bolnici. Predstavka Evropskom sudu za ljudska prava podneta je 22. aprila 2008, a Sud je utvrdio da Srbija treba da plati gospođi Jovanović 10.000 evra na ime nematerijalne štete, dodelivši joj takođe i 1.800 evra za troškove za rad njenog advokata.

Zanimljiv je i jedan od najnovijih slučajeva protiv Srbije iz novembra 2022. Radi se o predmetu *Vasić protiv Srbije* broj 42860/18. Sanitarni inspektor je januara 2015. doneo rešenje kojim se dotičnom Vasiću nalaže da dovede svoje maloletno dete radi obavezne vakcinacije protiv zaraznih bolesti. Vasić se žalio protiv ovog rešenja, navodeći da pre njegovog donošenja nije bio saslušan, da mu nije data informacija o medicinskim indikacijama vakcine i o njenoj sigurnosti. Ministarstvo zdravlja je odbilo podnosiocu žalbu uz pravnu pouku da podnosilac predstavke može da podnese tužbu Upravnom sudu i pokrene upravni spor. On to nije učinio, a Ministarstvo je od prekršajnog suda zahtevalo da se pokrene prekršajni postupak zbog nepostupanja po rešenju sanitarnog inspektora. Sud je saslušao nekoliko svedoka, uključujući i sanitarnog inspektora, koji je naveo da nema dokaza da bi zdravstveno stanje podnosiocovog deteta moglo da spreči obaveznu vakcinaciju, koja je zakonska obaveza. Prekršajni sud je izrekao novčanu kaznu od 10.000 dinara, koju je potvrdio i Apelacioni prekršajni sud. Podnosilac je izjavio ustavnu žalbu, koju je Ustavni sud odbacio 2018. godine. Usledio je zatim postupak pred Evropskim sudom za ljudska prava, koji je konstatovao da Vasić nikada nije pokrenuo upravni spor pred Upravnim sudom, koji je jedini organ nadležan da oceni zakonitost te odluke, te se pritužbe dotičnog građanina Srbije moraju odbaciti zbog neiscrpljivanja domaćih pravnih lekova. ESLJP konstatuje da su nadležni sudovi dali detaljne razloge za oglašavanje podnosioca predstavke odgovornim. Pozvali su se na rešenje sanitarnog inspektora, saslušana su dva svedoka, a uzeta je u obzir i pisana odbrana podnosioca predstavke. Ništa ne ukazuje na to da je prekršajni postupak protiv podnosioca predstavke bio nepravičan, i ESLJP smatra da se zaključci srpskih prekršajnih sudova ne mogu smatrati arbitrarnim ili očigledno nerazumnim.

Možda je u tom smislu korisno uzeti u razmatranje i ovaj slučaj u kojem je Sud u Strazburu izrazio stav da srpski sudovi nisu načinili grešku. To da sudovi u Srbiji, uprkos laičkom stavu i uverenju, ipak ne prave česte i velike greške kojima krše ljudske prava građana, potvrđuju, dakle, i analizirani statistički pokazatelji ali i pojedinačni slučajevi koje smo takođe analizirali.

Postoje, međutim, i primedbe na račun javnog tužilaštva, a pre svega na to da tužilaštva nisu baš uvek kada je trebalo pokretala krivični postupak, tj. optuživala sve one koji bi po mišljenju najšire javnosti to zasluživali. Javnost kao da time želi da kaže da postoje neki pojedinci koji su „jednakiji”, tj. „zaštićeniji” od drugih, jer ih, eto, tužilaštva ne procesuiraju, a po svemu bi trebalo da bude tako. Ne može se reći da to baš i nije tačno, ali ovde se nameće jedno drugo principijelno pitanje: „Šta je bolje, šta je pravi društveni ideal, da svi ili skoro svi budu optuženi, ili da što manji broj ljudi bude optužen?” Drugim rečima: „Šta je bolje da stotinu nevinih bude osuđeno (optuženo), ali da se zato niko ko je stvarno kriv ne izvuče, ili da niko ko je nevin ne bude osuđen (optužen), pa makar se stotinu krivaca izvuklo od osude (optužbe)?”²⁵ Ideal bi naravno bio da niko ko je kriv ne

²⁵ I. Primorac, *Prestup i kazna*, Beograd 1978, 121.

izbegne optuženje, isto kao i to da niko ko je nevin ne bude optužen, ali između ideala i stvarnosti uvek postoje razlika.

U tom smislu ovde treba ukazati i na jednu odluku Suda u Strazburu koja je zaista zanimljiva. Radilo se o slučaju pripadnika verske grupe Hare Krišna. Hare Krišna je u Srbiji mala i marginalna verska grupacija – sekta čijih pripadnika ima u mnogim zemljama sveta, pa je tako zastupljena u relativno malom broju i u Srbiji. Njih i u Srbiji i u drugim evropskim zemljama ima zaista malo, te bi se možda moglo pomisliti da ne bi trebalo da predstavljaju ozbiljniju pretnju vladajućim ideologijama i religijama, ali stvari ponekad bivaju upravo suprotne. Kao manjinska grupacija u jednom širem okruženju, oni mogu biti predmet ne samo podsmeha već i mnogih napada i izliva (zločina) mržnje. Upravo to se dogodilo i izvesnom građaninu Milanoviću iz Jagodine. On je bio pripadnik verske zajednice Hare Krišna i 2001, 2005, 2006. i 2007. godine prijavljivao je lokalnoj policiji da su mu pretili i napadali ga njemu nepoznati ljudi za koje je pretpostavljao da pripadaju ekstremističkim desničarskim grupama. Tvrdnje je potkrepljivao i lekarskim nalazima u kojima su evidentirane različite povrede za koje je tvrdio da su mu nanete prilikom tih napada.²⁶ Policija jeste preduzimala određene istražne radnje, ali nikada nije uspela da pronađe izvršioca napada, niti je preduzimala neke konkretne mere koje bi mogle da dovedu do toga da spreče da se napadi ponavljaju, osim što mu je savetovala da ne izlazi uveče jer očigledno provocira druge osobe. Sâm Milanović je tvrdio da se policija nije dovoljno trudila i da je više pažnje posvećivala njegovom „čudnom izgledu” i verskoj pripadnosti.²⁷

Milanović je na kraju podneo predstavku Evropskom sudu za ljudska prava iz Strazbura, a ta predstavka je zavedena pod brojem 44614/07, da bi Sud 2010. godine doneo presudu u kojoj je konstatovao da je Milanović bio žrtva povrede člana 14 Evropske konvencije o ljudskim pravima koji sadrži odredbe o zabrani diskriminacije, a u vezi sa članom 3 iste konvencije koja zabranjuje mučenje, nečovečno ili ponižavajuće postupanje i kažnjavanje. Ta presuda u slučaju *Milanović protiv Republike Srbije* objavljena je u *Službenom glasniku* br. 1/2011.²⁸ Državni organi, a to će reći u konkretnom slučaju policija, pa i tužilaštvo, po mišljenju Suda u Strazburu, nisu preduzeli dovoljne i delotvorne mere da bi građanina Milanovića zaštitili od diskriminacije i drugih nečovečnih i ponižavajućih postupanja kojima je bio izložen.

U tom smislu, pisac ovih redova je kao sudija Ustavnog suda, napisao jedno svoje izdvojeno mišljenje²⁹ o slučaju koji pomalo podseća na slučaj građanina Milanovića iz Jagodine, a svakako otvara i pitanja o (ne)delotvornosti rada policije i tužilaštva.

²⁶ Lj. Slijepčević, „Zločin mržnje – domaća i strana pravna regulativa – Praksa Evropskog suda za ljudska prava”, *Pravni informator*, 11/2018, 22.

²⁷ *Ibid.*

²⁸ *Ibid.*

²⁹ Izdvojeno mišljenje u predmetu broj 10205/18.

Slučaj iz ovog predmeta sastoji se u tome da su dva Roma, praktično dva dečaka jer je jedan bio maloletan, bili uhapšeni u jednom malom mestu u Vojvodini, zato što su, o strašne li stvari, ukrali jednu kobasicu i jedan sladoled. Dobro, osim toga su ukrali i nešto što je tradicionalno za Rome karakteristično, a to je bakar, tek toliko da im pravna kvalifikacija njihovog (ne) dela bude „teška krađa”. Maloletnici su zatim odvedeni u podrum lokalne policijske stanice i tu počinju nevolje. Dečaci su kasnije tvrdili da su u podrumu policijske stanice bili izloženi verbalnom nasilju: „Majku vam cigansku...”, maltretirani, udarani, te da im je pozlilo, pa im je zbog toga ukazana hitna medicinska pomoć. Nije naravno lako utvrditi šta je od toga istina, da li su i koliko jako ti dečaci udarani i koliko je to fizičko nasilje doprinelo tome da im bude neophodna medicinska pomoć, ali je nedvosmisleno utvrđeno da im je medicinska pomoć zaista bila ukazana. Jedan od dečaka bio je primljen u Institut za zdravstvenu zaštitu dece i omladine Vojvodine u Novom Sadu, i o tome postoji uredan medicinski izveštaj u kojem se kaže da je nakon kraće preoperativne pripreme dana 16. 11. 2012. u opštoj anesteziji urađena operacija. Zanimljivo je (uslovno rečeno zanimljivo) da su dečaci u policijskoj stanici boravili 16. 11. 2012, a da je jedan od njih istog tog datuma primljeni u bolnicu radi operacije. Teško je poverovati da je to slučajno, da je dotični već imao zakazanu hiruršku intervenciju baš za taj dan, te da to nema nikakve veze sa boravkom u policijskom podrumu. Dalje se upotrebljavaju stručni medicinski nalazi i izrazi koji ukazuju na povrede u abdominalnom pojasu, tj. preciznije, ukazuju na kilu. Možda je dečak i ranije zaista imao kilu i možda mu je i ranije bila predlagana operacija, ali neobično je da se sve to sasvim slučajno uklopilo istoga dana. Iz predmeta se vidi da mu je naglo pozlilo, a da su mu dve kile urođene, ali do tada je sa njima živeo normalno i nesmetano.

S druge strane, nije samo fizičko nasilje ono koje može dovesti do nečijih ozbiljnijih zdravstvenih problema. Psihičko, mentalno nasilje, ponekad može biti teže i opasnije od „običnog” fizičkog nasilja. U tom smislu, u vezi sa ovim slučajem možemo samo da zamišljamo strah, stres i unezverenost mladih Roma smeštenih u podrum policijske stanice, bez prisustva roditelja i advokata.

Slučaj ovih romskih dečaka iz podruma jedne vojvođanske policijske stanice neodoljivo podseća na *Jadnike* Viktora Igoa, s tim što je Igoov Žan Valžan zbog jedne vekne hleba završio na višegodišnjoj robiji, dok su dečaci iz naše priče, ipak bolje prošli, zbog kobasice, sladoleda i bakra završili su „samo” u podrumu i Hitnoj pomoći, odnosno na operacionom stolu.

U određenom smislu, ovaj slučaj naših romskih dečaka, takođe može podsećati i na slučaj Afroamerikanca Džordža Flojda, kome je beli policajac u Americi 2020. godine klečao za vratom, kolenom mu klekao na vrat i na taj način ga ubio, tj. ugušio. Slučaj je izazvao nezadovoljstvo, pa i šire nasilje, ne samo u afroameričkoj javnosti. Taj događaj iz SAD pokazuje bar dve stvari. Prvo, određeni vidovi manje ili veće policijske brutalnosti nisu karakteristični samo za jednu zemlju, ili jedno društvo, američko odnosno srpsko. Drugo, nikada se ne može

znati koliko jedan događaj može imati uticaja i reperkusija na širem društvenom planu. Zbog toga je svakom takvom slučaju potrebno posvetiti dužnu pažnju.

Postoje ipak i razlike između slučaja Afroamerikanca Floyda i naših Roma. Prva je što se slučaj naših Roma, na sreću, nije završio smrtnim ishodom, a druga je ta što je slučaj Afroamerikanca Floyda snimljen kamerom mobilnog telefona, te je taj snimak dospao u najširu svetsku javnost, za razliku od Roma čiji boravak u podrumu nije imao ko da snimi. U tome se zapravo krije suština problema u ovom slučaju: da li je torture, fizičke ili psihičke, zaista bilo ili je to naknadna konstrukcija romskih dečaka? Činjenica da su dečaci bili ispitivani bez prisustva advokata i na kraju zaista završili u Hitnoj pomoći, a jedan od njih na operaciji, ukazuje na to da je u svemu tome bilo nečeg sumnjivog. S druge strane, činjenica da je osnovno javno tužilaštvo odmah, bez mnogo razmišljanja, odbacilo krivičnu prijavu protiv policajaca, a da je po obaveznom uputstvu višeg javnog tužilaštva protiv policajaca pokrenuta istraga koja je trajala više godina, ipak govori da je čitav slučaj bio pomalo sumnjiv. Moglo bi se zaključiti da su istragu o ovom slučaju na kraju, verovatno čisto formalno, sprovodili tužioci koji su najpre čitav slučaj odbacili, što ozbiljno dovodi u pitanje njihovu objektivnost i nepristrasnost, a pogotovu zbog toga što su konkretne istražne radnje preduzimane od strane policajaca iz te iste policijske stanice. Da li je u takvoj situaciji došlo do izražaja malo ili malo više kolegijalne solidarnosti, bilo od strane samih tužilaca koji svakodnevno na drugim predmetima sarađuju sa policajcima iz dotične stanice, bilo od strane drugih policajaca kojima je možda bilo neprijatno da optuže svoje kolege s kojima se svakodnevno viđaju na poslu? Policajac koji kolegu iz praktično iste kancelarije treba da optuži i da ga dovede do disciplinske odgovornosti, a možda i do nečeg goreg od toga, sigurno će se snеbivati i neće biti onako objektivan i nepristrasan kao što bi bio neko drugi. Da su istragu o dotičnom slučaju sprovodili tužioci i policajci iz nekog sasvim drugog dela Srbije, na primer iz Užica, rezultati sprovedene istrage mogli bi biti drugačiji. Ovi problemi istrage mogu doći do izražaja i u mnogim drugim slučajevima, recimo kod veštačenja lekarskih grešaka, gde postoji međukolegijalna solidarnost, naročito kod lekara koji rade u istoj zdravstvenoj ustanovi.

U tom smislu, ovde treba pomenuti slučaj izvesnog mladog Slovenca Gregora Šiliha, koji je umro od posledica lekarske greške, pa je čitav slučaj na kraju dospao i do Evropskog suda za ljudska prava (*Šilih v. Slovenia*) gde su u svojoj predstavi roditelji mladića koji je preminuo, Gregora Šiliha, istakli da je Slovenija mala zemlja i da se u njoj gotovo svi lekari međusobno poznaju, tj. da su gotovo svi članovi iste sindikalne organizacije. Sud u Strazburu je to prihvatio i na kraju doneo odluku u korist roditelja, te naložio Republici Sloveniji da im se isplati odšteta za neimovinsku štetu u iznosu od 7.540 evra uz dodatak svih poreza, a takođe i iznos od 4.039 evra na ime troškova nastupanja pred tim sudom. Mala sredina, svi se međusobno poznaju, tako da do istrage i istine uopšte nije lako doći.

Slučaj *Milovanović* ovde može biti relevantan. Sud je, nekome može zvučati začuđujuće, zauzeo stav da državni organi u Srbiji, pre svega policija, nisu

preduzeli dovoljne i delotvorne mere da bi zaštitili građanina Milanovića. Sud ovde, dakle, nije gledao „kruto” pravnički. Zaista, da li je i kako je bilo moguće da policija zaštititi jednog čoveka od nepoznatih nasilnika u gradu koji baš i nije tako mali? Ali ako je stav suda u ovom slučaju bio pozitivan, u smislu da nije dovoljno učinjeno da se spreči nasilje nad građaninom Milanovićem, onda možemo da pretpostavimo da u slučaju romskih dečaka može biti upotrebljena slična formulacija i da istraga koja je sprovedena u konkretnom slučaju nije bila dovoljno adekvatna i delotvorna. Drugim rečima, to što je u slučaju eventualno zlostavljanih romskih dečaka istraga bila sprovedena uopšte ne znači da Sud u Strazburu to neće tretirati samo kao puku nedelotvornu formalnost.

Uzimajući u obzir ova dva slučaja, slučaj slovenačke lekarske greške i jagodinskog pripadnika sekte Hare Krišna, zaista se može dogoditi da Sud u Strazburu povodom slučaja dva romska dečaka konstatuje: svi policajci i tužioci iz tog malog vojvođanskog mesta međusobno se poznaju i samim tim nisu lišeni kolegijalne solidarnosti, tj. nisu objektivni, te nisu preduzeli dovoljne i adekvatne mere u zaštiti odnosno istraživanju eventualnog zlostavljanja ovih dečaka. Imajući sve to u vidu, uistinu se postavlja pitanje: zbog čega srpski pravosudni i državni organi rizikuju da od strane evropskih zvaničnika budu osuđeni za kršenje ljudskih prava? Treba imati u vidu čitav niz nezaslužениh predrasuda i stereotipa koji u međunarodnoj javnosti postoje o Srbima i Srbiji, pa se ovaj slučaj idealno može uklapati u opštu negativnu sliku, koja može prejudicirajuće uticati i na sudije Suda u Strazburu. U tom smislu je sa jednog pragmatično-patriotskog stanovišta bolje dotičnim romskim dečacima usvojiti ustavnu žalbu i samo deklaratorno im priznati da su bili žrtve, nego da to učini neko drugi, ocrnjujući Srbe i Srbiju i kažnjavajući je „novčanom kaznom”. Zbog čega bi poreski obveznici u Srbiji plaćali za nepočinstva dva ili tri čoveka? Različitih nepočinstava ima u svim vremenima i svim društvima i nijedno društvo nije u potpunosti imuno na takve ili slične stvari. Stvar je samo u tome što pojedina društva ipak na kraju imaju dovoljno snage da se suoče sama sa sobom i sa svojim greškama. U tom smislu za Srbiju i nije toliko važno da li je prema nekim ljudima učinjena nepravda, jer različitih nepravdi će uvek biti, ali je važno da Srbija smogne snage da prizna grešku i učini nepravdu.

Na samom kraju treba reći i to da stigmatizacija kojoj su ova dva romska dečaka bila izložena u podrumu policijske stanice vodi ne samo njihovoj viktimizaciji već i tome da faktički budu podstaknuti na dalje vršenje nekih ozbiljnijih krivičnih dela. Kada zbog nekih benignijih krivičnih dela mladi ljudi (a kobasice, sladoled i bakar su benigne stvari) budu izloženi preteranoj stigmatizaciji i osudi, oni to doživljavaju kao svojevrsnu društvenu nepravdu i podsticaj ne da više ne čine krivična dela, već obrnuto. Zbog toga uostalom i postoji poseban položaj i krivičnopravni režim maloletnika i u Srbiji i u nekim drugim zemljama.

Možda bi neka empirijska istraživanja i mogla da potvrde da Afroamerikanci i Romi češće i u većem obimu čine krivična dela, ali to je u dobroj meri stvar predrasuda većinskog dela društva o njima da su skloni krađama. Te predrasude i

nepravde koje iz njih proizilaze stvaraju naročito kod mladih ljudi osećaj da nema pravde za njih i da će ih većinski deo društva, bez obzira na to šta rade i kako se ponašaju, uvek posmatrati kao lopove i kriminalce. Javlja se naročito osećaj da za njih nema pravde, pa i u tom smislu da kada podnesu krivičnu prijavu, ona biva lako odbačena, a kada podnesu ustavnu žalbu, ona bude odbijena.

Krivične prijave koje građani podnose javnim tužilaštvima zaista ne treba da budu olako tretirane i odbacivane, već treba da budu ozbiljnije uzete u razmatranje. S druge strane, treba konstatovati i to da je mentalitet naših građana takav da su skloni olakom „tužakanju” i optuživanju, o čemu svedoči i relativno veliki broj podnesaka srpskih građana Sudu u Strazburu, od kojih zanemarljivo mali broj ima neko ozbiljnije pravničko i društveno utemeljenje. O tome svedoči i ekstremno veliki broj ustavnih žalbi koje građani Srbije ulažu Ustavnom sudu. Najveći broj svih tih ustavnih žalbi, ali i predstavki ne budu prihvaćene od strane Suda u Strazburu, što nedvosmisleno potvrđuju naš stav da nije tačna laička konstatacija da je pravosuđe u Srbiji nestručno, korumpirano i ispolitizirano. Takve konstatacije – poštapalice, samo su jedno dobro opravdanje građanima kada izgube spor na sudu, odnosno njihovim advokatima zašto su spor izgubili.

Jovan Ćirić, PhD

Constitutional Court of Serbia

SERBIAN JUSTICE AND EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Abstract

The trust in justice is very important for the establishing of the rule of law. Very often Serbian citizens are ready to say that Serbian justice system is not impartial, that is corrupted and under the political influence. In that sense it is always good to take a look on the decisions of the European Court of Human Rights when it comes to decisions of Serbian courts. The author of this text presents some statistical data of the work of the European Court. The question is how often the European court accepts applications of Serbian citizens, as a matter of fact, how often judges from Strasbourg say that Serbian courts made some kind of a mistake. It is true that people from Serbia very often go to the Court of Strasbourg, but on the other side, it is also true that European Court of Human rights very rarely concludes that Serbian courts were unjustfull in their decisions. In less than 250 cases in the period from 2006 to 2022 European Court of Human Rights adjudicated on the different way that Serbian courts did it. So, the Court from Strasbourg gave some kind of legitimacy to Serbian courts. Jovan Ćirić, the justice of Serbian Constitutional Court speaks

about that in this article. He also presents some of the most interesting decisions of the Court of Strasbourg regarding Serbian justice system.

Keywords: *the trust in justice, Serbian justice system, European Court of Human Rights, number of applications, number of accepted applications, some cases of European Court of Human Rights.*

Literatura

Ćirić J., Reljanović M., Nenadić N., Jovanović M., Dobrašinović D., Pejović D., *Korupcija – problemi i prevazilaženje problema*, Udruženje javnih tužilaca i zamjenika javnih tužilaca Srbije, Beograd 2010.

Ćirić J., „Evropski sud za ljudska prava i globalizacija”, u: *Državni poredak – suverenitet u vremenu globalizacija* (ur. Aleksandar Kostić), SANU, Beograd 2019, 308–327.

Primorac I., *Prestup i kazna*, Beograd 1978.

Samardžija V., Cvrljak S., Vuletić D., “Legal Harmonization with the EU Acquis: Public Procurement as a Challenge for Croatia”, in: *3rd Network Conference Adaptation and Implementation of the EU-Acquis: as Exchange of Experiences* (ed. Jovan Ćirić), Institute of Comparative Law, Belgrade 2009, 93–119.

Sladojević M., *Srbija i Evropski sud za ljudska prava*, Službeni glasnik, Beograd 2017.

Slijepčević Lj., „Zločin mržnje – domaća i strana pravna regulativa – Praksa Evropskog suda za ljudska prava”, *Pravni informator* 11/2018, 17–23.

Vasović M., „Predstave o korupciji 2001–2006: efekat politizacije”, *Sociološki pregled* 2/2007, 221–250.

Vuković S., „Problemi poverenja u pravosuđe”, *Sociološki pregled* 4/2007, 491–507.